

Jan Głóvka

Pieczęćie w archiwaliach Działu Historii Muzeum Narodowego w Kielcach

---

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 17, 215-227

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JAN GŁÓWKA

PIECZĘCIE W ARCHIWALIACH DZIAŁU HISTORII MUZEUM NARODOWEGO W KIELCACH

Pieczęć występujące w archiwaliach Działu Historii to kilkaset odcisków pieczętnych zachowanych na dokumentach gromadzonych od wielu lat w kieleckim muzeum. Jest to zbiór o charakterze dość luźnym, tworzący się dotychczas na marginesie podstawowych kierunków kolekcjonerstwa działu.

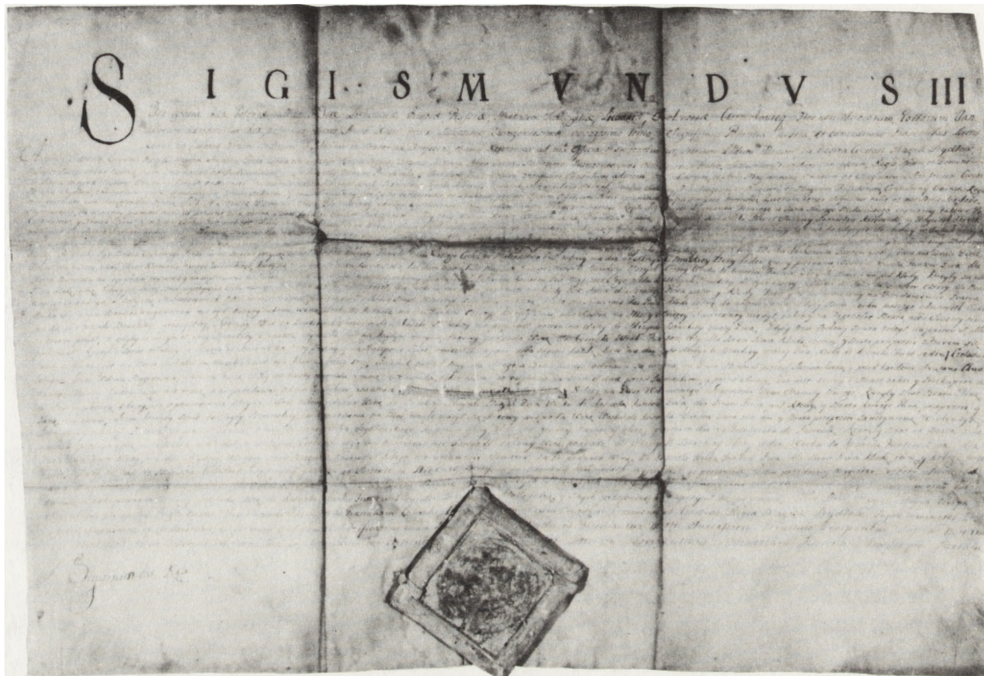
Zwiększająca się stale liczba pieczęci różnego rodzaju, konieczność ich wielostronnego poznania i chęć ułożenia w przystępnej formie, jak również charakter informacyjny, wartości historyczne, a niekiedy i artystyczne, wpłynęły na wstępne opracowanie zgromadzonych eksponatów. Możliwe i wskazane jest wykorzystanie zbioru do szczegółowego omówienia poszczególnych kategorii odcisków pieczętnych, np. pieczęci cechowych, pieczęci miejskich, pieczęci okresu powstań narodowych itd.¹

Materiał sfragistyczny został podzielony na pieczęcie osobowe, miejskie i samorządowe, organizacji i instytucji użyteczności publicznej, cechowe, szkolne, władz i urzędów państwowych, wojskowe, pieczęcie okresu powstań narodowych, pieczęcie niemieckich władz okupacyjnych i pieczęcie obce². Są to główne kategorie pieczęci występujących w zbiorach archiwalnych Działu Historii. Pod względem chronologicznym kolekcję rozpoczyna odcisk pieczęci XV-wiecznej, zamykają ją pieczęcie współczesne — XX-wieczne. Większość odcisków to pieczęcie tuszowe odbijane na dokumentach papierowych, część stanowią pieczęcie lakowe na papierze oraz lakowe i woskowe przywieszane do dyplomów pergaminowych. Znajdujemy także niewielką liczbę pieczęci suchych, papierowo-woskowych. Większość eksponatów jest dobrze

---

¹ Przykładem szczegółowego opracowania kolekcji sfragistycznej jest *Katalog pieczęci miasta Lublina od roku 1317 do roku 1811* wydany w „Archeionie” z 1974 r. nr LX, napisany przez Martę Trojanowską, ogólny zaś opis zawartości zbiorów archiwalnych zamieszczony został przez S. K. Kuczyńskiego w „Wiadomościach Numizmatycznych” 1972, z. 4 pt. *Zbiory sfragistyczne Archiwum Akt Dawnych w Warszawie*.

² Zasady klasyfikacji przyjęte wg: S. Mikucki, M. Haisig, M. Gumowski *Sfragistyka*, Warszawa 1960 (dalej *Sfragistyka*), s. 171 nn.; J. Szymański *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 1983, s. 642—653; pieczęcie nie są na ogół samodzielnymi zabytkami, poza jednym przypadkiem — zbiorem pieczęci szczekocińskich (nr inw. MNKi/H/1390), sygnatury zatem i numery inwentarzowe Działu Historii odnoszą się do dokumentów, w których te znaki występują.

Ryc. 1. Przywilej Zygmunta III dla cechu garncarskiego w Szydłowie. Szydłów 1583. Przykład pieczęci królewskiej. Nr inw. MNKi/H/771

zachowana i czytelna, niektóre pieczęcie lakowe i woskowe są pokruszone i połamane, część posiada niewielkie ubytki materiału pieczętnego.

Pieczęcie osobowe. Pierwszą podgrupę w opracowywanym materiale tworzy kilka dobrze zachowanych pieczęci królewskich; przy niektórych dokumentach nie zachowały się, pozostały jedynie blaszane puszki ochronne, w których niegdyś pieczęcie były przechowywane. W tej kategorii należy wymienić pieczęcie wielkie koronne Zygmunta III, Jana Kazimierza, Jana III Sobieskiego i Augusta III oraz pieczęcie wielkie litewskie Jana Kazimierza i Stanisława Augusta Poniatowskiego (MNKi/H/769, 771, 774, 737, 765, 169)³.

Zestaw pozostałych pieczęci osobowych jest bardzo zróżnicowany pod względem chronologicznym, tematycznym oraz z uwagi na materiał pieczętny. Najstarszą wśród nich i z tego powodu wartą dokładniejszego opisu jest pieczęć, a właściwie jej odcisk, należąca do Mikołaja z Poręby herbu Kornicz, sędziego oświęcimskiego⁴. Pieczęć

³ Por. M. Gumowski *Pieczęcie królów polskich*. Kraków 1920; tenże *Handbuch der Polnischen Siegelkunde*. Graz 1966, s. 27–42; tenże *Pieczęcie królów polskich*. „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne” 1913 nr 1913, s. 152, poz. 129; także *Sfragistyka*, s. 172–186.

⁴ K. Niesiecki *Herbarz Polski*. T. 5. Lipsk 1840, s. 240; por. Wybranowski *Porembscy*. „Przewodnik Naukowo-Literacki” 1882; B. Paprocki *Herby rycerstwa polskiego*. Kraków 1584, s. 701–702.

odbita została w wosku pieczętnym, zabezpieczonym miseczką z wosku bezbarwnego. W polu pieczętnym umieszczono herb Kornicz w tarczy, w otoku napis zainicjowany krzyżem i zakończony ornamentem roślinnym, niezbyt czytelny: „S. NICOLAUS [...] DE. PORUBA”. Pieczęć o średnicy 25 mm, w kolorze ciemnobrązowym przywieszona jest do dokumentu paskiem pergaminu o szerokości 13 mm. Opieczętowano nią dokument, w którym Jakub z Dębna, starosta krakowski, i Mikołaj z Poręby, sędzia oświęcimski, ogłaszają zapis dóbr Zofii Komorowskiej na rzecz męża jej Jana Komorowskiego z Komorowa. Dokument wydano w Oświęcimiu 27 lipca 1488 r. (MNKi/H/4453)⁵. Druga pieczęć — Jakuba z Dębna — nie zachowała się.

Na dokumencie potwierdzającym przywileje i statuty cechu tkackiego w Bodzentynie z 1506 r. widnieje odcisk trudnej do odczytania pieczęci należącej do biskupa krakowskiego Jana Konarskiego (MNKi/H/772)⁶. Pieczęć w woskowej miseczce przywieszona została do dokumentu trójkolorowym jedwabnym sznurem.

Kolejnym ciekawym eksponatem jest pieczęć podskarbiego koronnego Jana Firleja z Dąbrowicy. Jest to odcisk suchy o średnicy 27 mm. W polu pieczętnym herb Firlejów Lewart, a w otoku napis: „IOANNIS FIRLEY DI DAMBRO. REG. POL. [...]”. Dokument wydany został w Warszawie 7 lipca 1593 r. (MNKi/H/762)⁷.

Przykładem pieczęci papierowo-woskowej jest pieczęć Bogusława Leszczyńskiego, podskarbiego wielkiego koronnego, odbita na dokumencie wydanym w Warszawie w 1658 r. Zachował się na niej wyraźny rysunek herbu Leszczyńskich — Wieniawa (MNKi/H/763)⁸. Pieczęć ma kształt owalny, wymiary 50 × 40 mm, legenda otokowa nie jest dobrze czytelna: „BOGUSLAUS IN LESZNO SUPER [...] THESAURARIUS GENERAL”. W dokumencie tym Bogusław Leszczyński „oznajmuje komu to wiedzieć należy, iż chorągwi kozackiej Jem. Pana Franciszka Dziwanowskiego Rot: J.K.M. znaczne znajdują się w Skarbie Rzptej koronnym zatrzymane zasługi...”

Z przelomu XIX i XX wieku oraz z pierwszych lat Rzeczypospolitej pochodzi zestaw kilkunastu pieczęci należących do mierniczych przysięgłych z Kielc, Opatowa i Łagowa. Wymienić tutaj można kilka znanych w „starych” Kielcach nazwisk: Jan Kinastowski, Stanisław Sulimierski, Saturnin Turzański, Marian Zeńczykowski, Józef Żołątkowski, Piotr Badowski i Kazimierz Wendrychowski (MNKi/H/3707/1, 3694/1, 3703, 3709, 3695, 3723). W większości są to odciski pieczęci tuszowych, część z nich z legendami pieczętnymi w języku rosyjskim.

Pieczęcie miejskie i samorządowe. W grupie tej zwraca uwagę pieczęć lakowa Szczekocin z XVIII w., okrągła o średnicy 50 mm. W polu pieczętnym, w owalnej tarczy pod koroną postać kobieca — panna na niedźwiedziu — czyli herb Dembińskich „Rawicz”, a w legendzie otokowej napis łaciński: „SIGILLUM CIVITATIS SZCZEKOCINENSIS” (MNKi/H/1390)⁹.

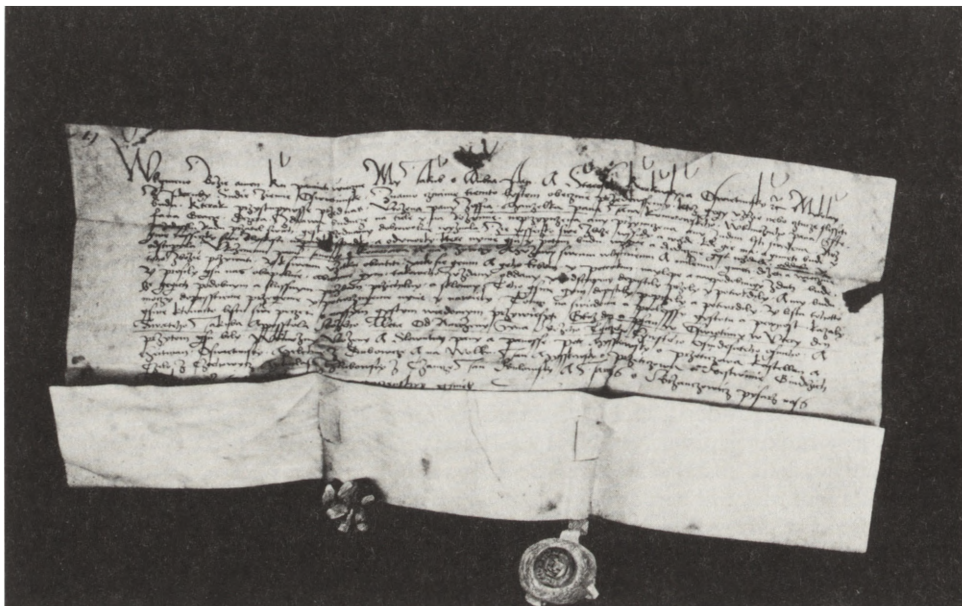
⁵ Dokument wymieniony w: *Codex Myszkwianae Ordinationis Diplomaticus recensuit Gerard Labuda*. Chroberz 1940, s. XXIX, s. 42, nr 18, mps.

⁶ Por. *Polski Słownik Biograficzny* (dalej PBS). T. 13/3 z. 58, s. 458—460; K. Niesiecki *Herbarz...*, s. 177—178; A. Boniecki *Herbarz Polski*. T. 11. Warszawa 1908, s. 45.

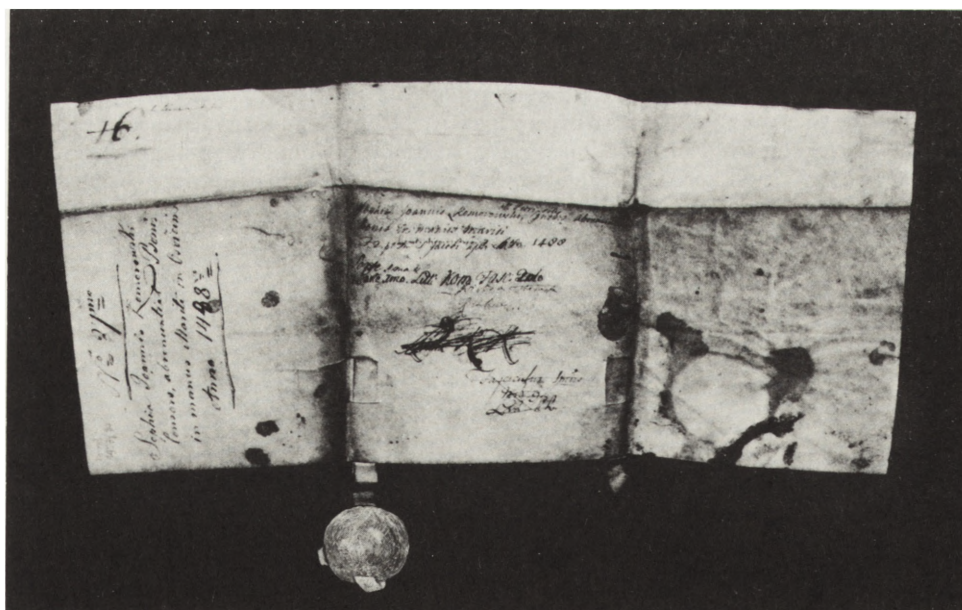
⁷ Por. B. Paprocki *Herby rycerstwa...*, s. 491—492; PBS t. 7/1 z. 31, s. 7; K. Niesiecki *Herbarz...*, t. 4, s. 38—39; A. Boniecki *Herbarz...*, t. 5, s. 293—294.

⁸ Por. S. Karwowski *Leszczyńscy herbu Wieniawa*. „Miesięcznik Heraldyczny” Lwów 1915 R. VIII nr 1—22, s. 164—166; B. Paprocki *Herby rycerstwa...*, s. 531—533.

⁹ M. Antoniewicz *Herby miast województwa częstochowskiego*. Częstochowa 1984, s. 82—83; *Miasta polskie w Tysiącleciu* T. 1. Wrocław—Warszawa—Kraków 1965, s. 547, tabl. XXXIV; *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*. T. 11, Warszawa 1890, s. 837

Ryc. 2. Zapis dóbr Zofii Komorowskiej na rzecz jej męża Jana Komorowskiego z Komorowa. Oświęcim 1488 r. Przywieszona pieczęć lakowa w miseczce woskowej należy do Mikołaja z Poręby herbu Konicz, sędziego oświęcimskiego. Nr inw. MNKi/H/4453

Z tej samej miejscowości pochodzi pieczęć burmistrza z XIX w. z herbem cesarstwa rosyjskiego w polu pieczętnym i napisem: „KRÓLESTWO POLSKIE BURMISTRZ MIASTA SZCZĘKOCIN” (MNKi/H/1390).

Na dokumencie wystawionym w Kielcach w 1865 r. znajdujemy pieczęć magistratu kieleckiego. Pieczęć magistracką Kielc z napisami w języku rosyjskim odbito także na formularzu podatkowym z roku 1900 (MNKi/H/2606).

Z lat późniejszych, z okresu początków II Rzeczypospolitej warto wymienić odciski pieczętno tuszowe Wydziału Żywnościowego Magistratu w Kielcach, odbite na legitymacjach uprawniających do otrzymania kart zaopatrzeniowych (MNKi/H/1863).

Ciekawy zestaw pieczęci tuszowych Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Kielcach odnajdujemy na dokumentach z lat 30. Są to pieczęcie kancelaryjne zarządu i sekretarza gminy z napisami w języku polskim (MNKi/H/3666).

Pieczęcie organizacji i instytucji użyteczności publicznej. Jest to osobna, dosyć duża kategoria pieczęci, wśród których przeważają eksponaty z przełomu XIX i XX stulecia, w większości pieczęcie tuszowe na dokumentach papierowych. Zbiór ten jest bardzo zróżnicowany, gdyż obok pieczęci partii i stronnictw politycznych z okresu międzywojennego znajdujemy pieczęcie Zarządu Głównego Byłych Więźniów Politycznych, Związku Peowiaków, Związku Strzeleckiego, Miejskiego i Powiatowego Komitetu WF i PW w Kielcach, Kieleckiego Okręgu Wojewódzkiego LOPP, Zarządu Obwodu Powiatowego Ligi Morskiej i Kolonialnej w Kielcach, Polskiego Czerwonego Krzyża, Komendy Chorągwi Związku Harcerstwa Polskiego, także pieczęcie Kasy Oszczędnościowo-Pożyczkowej i Towarzystwa Wzajemnego Kredytu w Kielcach.

Pieczęcie te pochodzą głównie z lat 1918—1939, są to w większości odciski pieczętno organizacji i instytucji mających swoją siedzibę w Kielcach, a obejmujących działalnością także powiat i województwo kieleckie. W tej kategorii mieści się także odcisk pieczęci należącej do Obywatelskiego Komitetu Uczczenia 10-letniej Roczniccy Wkroczenia Strzelców do Kielc, odbitej na dyplomie odznaki 10-lecia, 1914—1924, którą także wraz z miniaturą posiadamy w zbiorach (MNKi/H/2317).

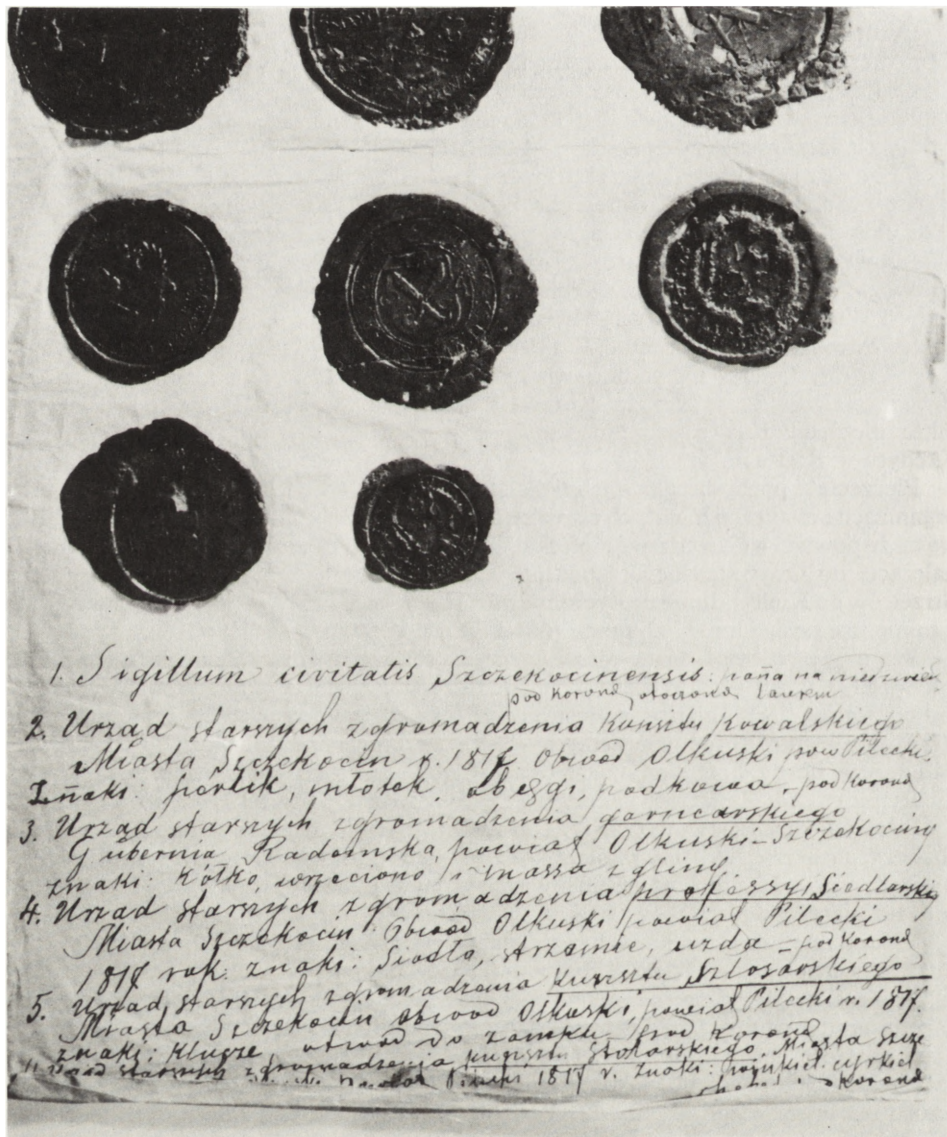
Pieczęcie cechowe. Wśród pieczęci cechowych odnajdujemy kilka odcisków lakowych pieczęci cechów szczekocińskich. Pochodzą one z początków XIX wieku, jedna z wieku XVII. Najstarszą jest pieczęć lakowa cechu krawców z 1664 r., okrągła o średnicy 33 mm. W polu pieczętnym w tarczy herbowej przedstawione zostały nożyce, nad tarczą liczba „16”, po bokach „6” i „4”, w otoku napis łaciński częściowo nieczytelny: „SIGILLUM: CONTU [...] SCZEKO:” (MNKi/H/1390).

Pozostałe pieczęcie z tego zestawu noszą datę „1817”, a należały do cechów: kowali, ślusarzy, garbarzy, siodlarzy i stolarzy. Wszystkie są odbite w czerwonym laku, a w polu pieczętnym każdej z nich odnajdujemy charakterystyczne emblematy cechowe dla tego rodzaju pieczęci z początków XIX w.

W dokumentach związanych z działalnością rzemiosła odnajdujemy także kilka pieczęci cechowych z Kielc i Radomia. Przeważają m.in. materiały XX-wieczne, szczególnie na dyplomach cechowych i książeczkach rzemieślniczych z okresu po zakończeniu I wojny światowej i z lat 20. Wśród nich wskazać można typowy przykład pieczęci cechu ślusarzy z Radomia na dyplomie czeladniczym z 1924 r. (MNKi/H/3308). W polu pieczętnym widnieje wyobrażenie godła państwowego wg wzoru obowiązującego przed 1927 r. i dwa skrzyżowane pod nim klucze. Z lat 30. XX wieku pochodzą odciski pieczęci kieleckiego oddziału Stowarzyszenia Kupców Polskich ozdobionej symboliką kupiecką w polu pieczętnym (MNKi/H/3654). Do tej kategorii zaliczyć można także pieczęć Związku Rzemieślników i Robotników Polskich w Wielkiej Brytanii — odcisk tuszowy z napisami w języku polskim i angielskim odbity

na legitymacji należącej do Ludwika Domonia, wydanej w 1948 r. (MNKi/H/2762/37).

Pieczęcie szkolne. Choć nie stanowią zbyt obszernego fragmentu zbiorów, są ciekawe choćby z uwagi na związek niektórych odcisków z dziejami miasta i regionu. Spośród najstarszych należy wymienić pieczęć lakową ze Szczekocin z l. poł. XIX w., okrągłą o średnicy 23 mm, z godłem Królestwa Polskiego w polu i napisem pod spodem

Ryc. 3. Fragment dokumentacji pieczęci miasta Szczekocin. W dwu ostatnich rzędach od lewej: pieczęć burmistrza miasta, pieczęć cechu krawców, pieczęć burmistrza policji, pieczęć burmistrza miasta, pieczęć szkoły elementarnej. Nr inw. MNKi/H/1390

w 2 rzędach: „SZKOŁA ELE: KAT: W SZCZEKOCINACH”, oraz napisem w otoku u góry: „POWIAT OLKUSKI” (MNKi/H/1390).

Także z tego okresu pochodzą pieczęcie szkół kieleckich. Pierwsza z nich to pieczęć Kieleckich Szkół Wojewódzkich z 1824 r. (MNKi/H/71), drugą pieczętowało się w 1835 r. Gimnazjum Wojewódzkie w Kielcach (MNKi/H/804). W polu pieczętnym znajduje się godło Królestwa Polskiego, w otoku napisy: „KRÓLESTWO POLSKIE” oraz „GIMNAZYUM WOIEW: W KIELCACH”. Odcisk tuszowy tej pieczęci, okrągły o średnicy 33 mm, odbity został na dokumencie papierowym w miejscu jego złożenia, tak więc odcisk składa się z dwóch części. Na dokumencie znajduje się także odcisk pieczęci poczty kieleckiej z napisem: „KIELCE/27 MARTII”.

Z pozostałych pieczęci w tej kategorii wyróżnić należy pieczęć suchą Uniwersytetu Warszawskiego o średnicy 72 mm odbitą na dyplomie wystawionym w 1828 r. (MNKi/H/2484)¹⁰. W polu pieczętnym znajduje się godło Królestwa Polskiego z wkomponowanymi 5 gwiazdkami oznaczającymi 5 wydziałów uniwersyteckich. W otoku napis zainicjowany rozetką: „SIGILL: UNIVERSITATIS LITTERARIUM REGIAE VARSAVIENSIS MDCCCXVI”.

Wśród pieczęci XX-wiecznych spotykamy także kilka związanych z Kielcami lub regionem, między innymi pieczęć Inspektora Szkolnego w Kielcach z lat 20., pieczęć Inspektora Szkolnego w Sandomierzu z tego samego okresu oraz pieczęć Gimnazjum Żeńskiego Królowej Jadwigi w Kielcach. Należy także wspomnieć o odciskach nowszych, np. pieczęci kancelaryjnej Wyższej Szkoły Wojennej w Wielkiej Brytanii, czy też pieczęci Komitetu dla Spraw Oświaty Polaków w Wielkiej Brytanii z lat 40. (MNKi/H/2757/31, 2762/35).

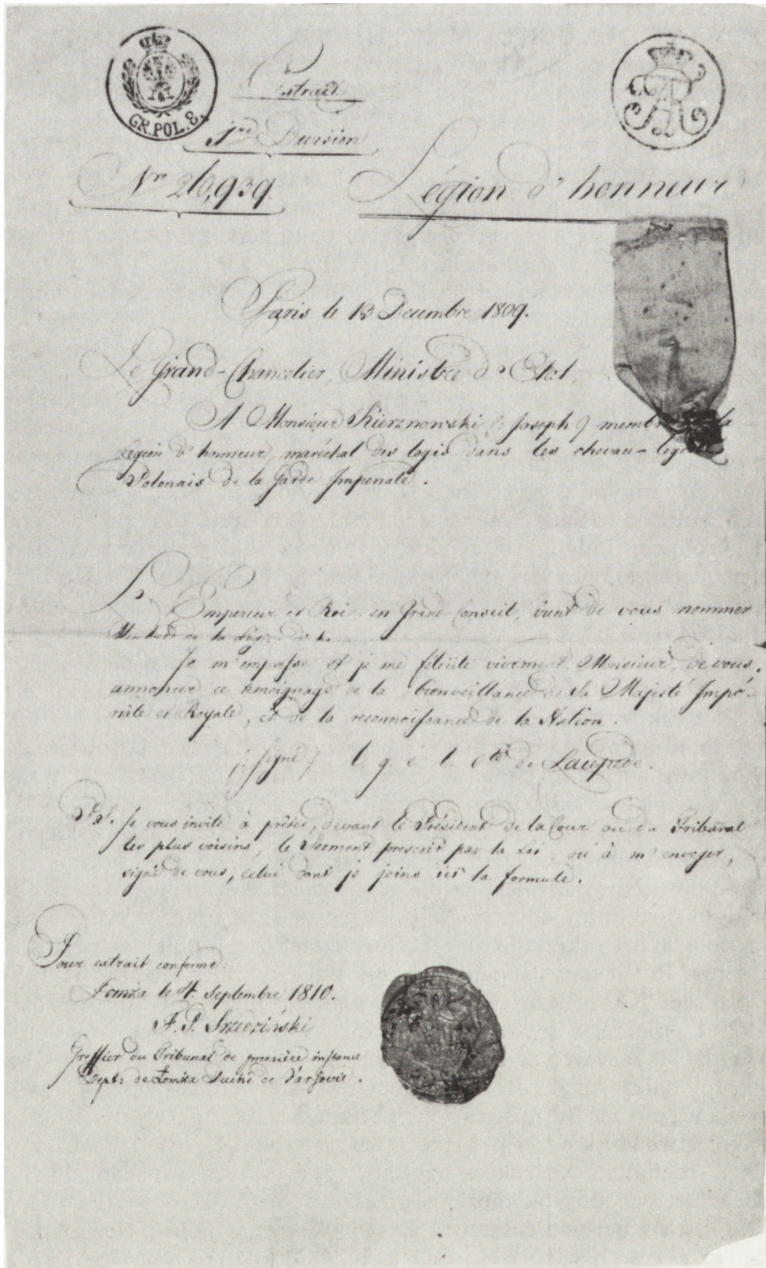
Pieczęcie władz i urzędów państwowych. Najstarsze sięgają końca XVI wieku. Z tego właśnie okresu pochodzi odcisk pieczęci Sądu Ziemińskiego Województwa Krakowskiego na dokumencie z 1589 r. (MNKi/H/793). Na dokumencie z 1792 r. odnajdujemy suchy odcisk pieczęci województwa i powiatu kaliskiego o średnicy 62 mm, odbity na papierze czerpanym (MNKi/H/764)¹¹. W polu pieczętnym herb województwa kaliskiego, w otoku napis: **PIECZEŃ WOIEWODZTWA: KALISKIEGO: POWIATU TEGOŻ:**. Z okresu Księstwa Warszawskiego pochodzi pieczęć Ministra Wojny z herbem sasko-polskim w tarczy pod koroną. Królestwo Kongresowe reprezentowane jest m.in. przez pieczęcie lakowe Komisji Rządowej Wojny, okrągłe o średnicy 40 mm. W polu pieczętnym orzeł w koronie zamkniętej z szeroko rozpostartymi skrzydłami, otoczony sztandarami pułkowymi oraz fragmentami uzbrojenia. Przed nim usypany kopczyk kul armatnich (MNKi/H/195). Wśród odcisków pieczęci XX-wiecznych należy wymienić pieczęcie Ministerstwa Skarbu z 1918 i 1929 r., pieczęcie suche prezesa Rady Ministrów odbijane na dokumentach i dyplomach z lat 30., czy wreszcie pieczęcie władz i urzędów miejscowych — kieleckich.

Do tej grupy należą także pieczęcie policyjne i sądowe. Najstarszą z 1. poł. XIX w. jest owalna lakowa pieczęć Burmistrza Policji Miasta Szczekocin o wymiarach 33 × 30 mm z herbem Królestwa Polskiego w polu pieczętnym (MNKi/H/1390). Pozostałe związane z Kielcami i regionem kieleckim używane były w czasach nam bliższych. Na dokumencie z 1917 r. odczytać możemy pieczęć Cesarsko-Królewskiego Komisariatu Policji w Kielcach z herbem cesarstwa Austro-Węgier w polu pieczętnym i napisem dwujęzycznym w trzech wierszach: „K. u. K. POLIZEIKOMMISSARIAT | c. i k.

¹⁰ Por. M. Wawryko *Uniwersytet Warszawski w latach 1816—1831*. W: *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego, 1807—1915*. Red. S. Kieniewicz. Warszawa 1981, s. 78.

¹¹ Por. B. Paprocki *Herby rycerstwa...*, s. 903.

Ryc. 4. Dokument potwierdzający przyznanie Józefowi Kierznowskiemu
 Legii Honorowej, opatrzony pieczęcią pisarza trybunału pierwszej instancji
 departamentu łódzkiego Księstwa Warszawskiego, wydany w Łomży
 w 1810 r. Nr inw. MNKi/H/1200

KOMISARYAT POLICYI | in KIELCE (MNKi/H/2019). Jest to odcisk prostokątny, tuszowy o wymiarach 30 × 55 mm.

Kolejnym przykładem są pieczęcie Komisariatu Kolejowego Policji Państwowej w Kielcach odbite na przepustce upoważniającej do przechodzenia przez tory kolejowe w obrębie stacji Kielce w lipcu 1920 r. (MNKi/H/2335).

Jedną z niewielu pieczęci sądowych, których odciski posiadamy w zbiorach, należała do pisarza trybunału pierwszej instancji departamentu łomżyńskiego Księstwa Warszawskiego (MNKi/H/1200). W polu pieczętnym lakowego odcisku owalnego o wymiarach 33 × 30 mm znajduje się herb Księstwa Warszawskiego.

Pieczęcie wojskowe. Są dosyć dużą grupą odcisków tuszowych i lakowych w naszych zbiorach. Pochodzą z różnych okresów, począwszy od czasów stanisławowskich, kończąc na latach 40. wieku XX. Z pierwszego okresu pochodzi tuszowa owalna pieczęć Regimentu 3 Pieszego Grenadierów imienia Królewicza o wymiarach 36 × 32 mm, odbita na papierze czerpanym, zachowana na dokumencie wystawionym w Kielcach w 1793 r. (MNKi/H/789)¹². Następną należała do Regimentarza Generalnego Pospolitego Ruszenia Rycerstwa Polskiego, a umieszczona została na dokumencie podpisanym przez Ministra Wojny Księstwa Warszawskiego księcia Józefa Poniatowskiego. W polu pieczętnym przedstawiono czwórdzielną tarczę herbową z godłami Polski i Litwy ułożonymi naprzeciw pod koroną oraz panoplium złożone z białej broni, sztandarów i fragmentów uzbrojenia (MNKi/H/755). Jest to odcisk tuszowy okrągły o średnicy 43 mm z napisem w otoku: „REGIMENTARZ GLNY POSPOLITEGO RUSZENIA RYCERSTWA POLSKIEGO”.

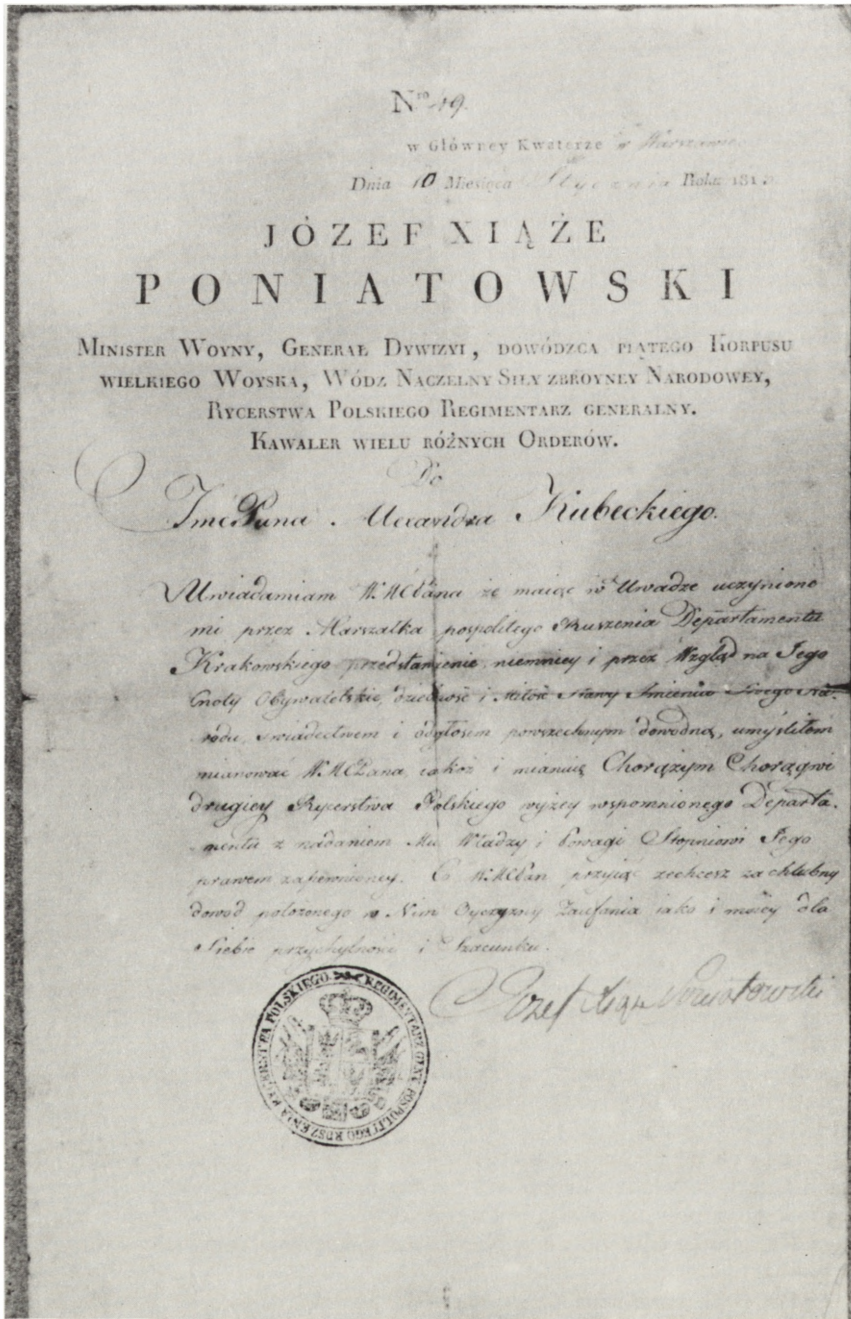
Kolejnymi w tej grupie są pieczęcie Głównego Dyżurstwa Wojsk Królestwa Polskiego oraz pieczęć Korpusu Żandarmów z tego samego okresu. Z lat I wojny światowej możemy odnotować m.in. pieczęcie VI Okręgu Polskiej Organizacji Wojskowej oraz Komendy 5 Pułku Piechoty I Brygady Legionów Polskich.

Dwudziestolecie międzywojenne może być zilustrowane odciskami pieczęci Dowództwa Okręgu Korpusu nr 10 i pieczęciami dowództw i dowódców kilku jednostek wojskowych, m.in. 24 Pułku Piechoty WP, Suwalskiej Brygady Kawalerii i 10 Pułku Strzelców Konnych. Z lat ostatniej wojny światowej odnotować należy pieczęcie dowództwa i oddziałów Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR odbite na dokumentach, głównie legitymacjach wystawionych oficerom i żołnierzom w 1942 r. Wspomnieć tu można o ciekawej dwujęzycznej, polsko-rosyjskiej pieczęci z godłem państwowym w polu, należącej do 6 Dywizji Piechoty Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR (MNKi/H/2761/46). Kolejnymi są także dwujęzyczne, polsko-angielskie odciski pieczęci kancelaryjnych jednostek walczących w 2 Korpusie Polskim, np.: pieczęć 12 Pułku Ułanów Podolskich („12 Podolski Lancers”), 18 Baonu Strzelców Lwowskich, 5 Kresowej Dywizji Piechoty, 1 Dywizji Grenadierów oraz pieczęcie Dowództwa 2 Korpusu Polskiego i Oficera Łącznikowego Naczelnego Wodza przy D-cy 21 Grupy Armii (MNKi/H/2755—2853).

Pieczęcie okresu powstań narodowych. Reprezentowane w naszych zbiorach należą do władz i urzędów z czasów insurekcji kościuszkowskiej, powstania listopadowego i powstania styczniowego¹³. W grupie tej występuje m.in. odcisk pieczęci Naczelnika Siły Zbrojnej Narodowej z napisem w trzech wierszach w polu

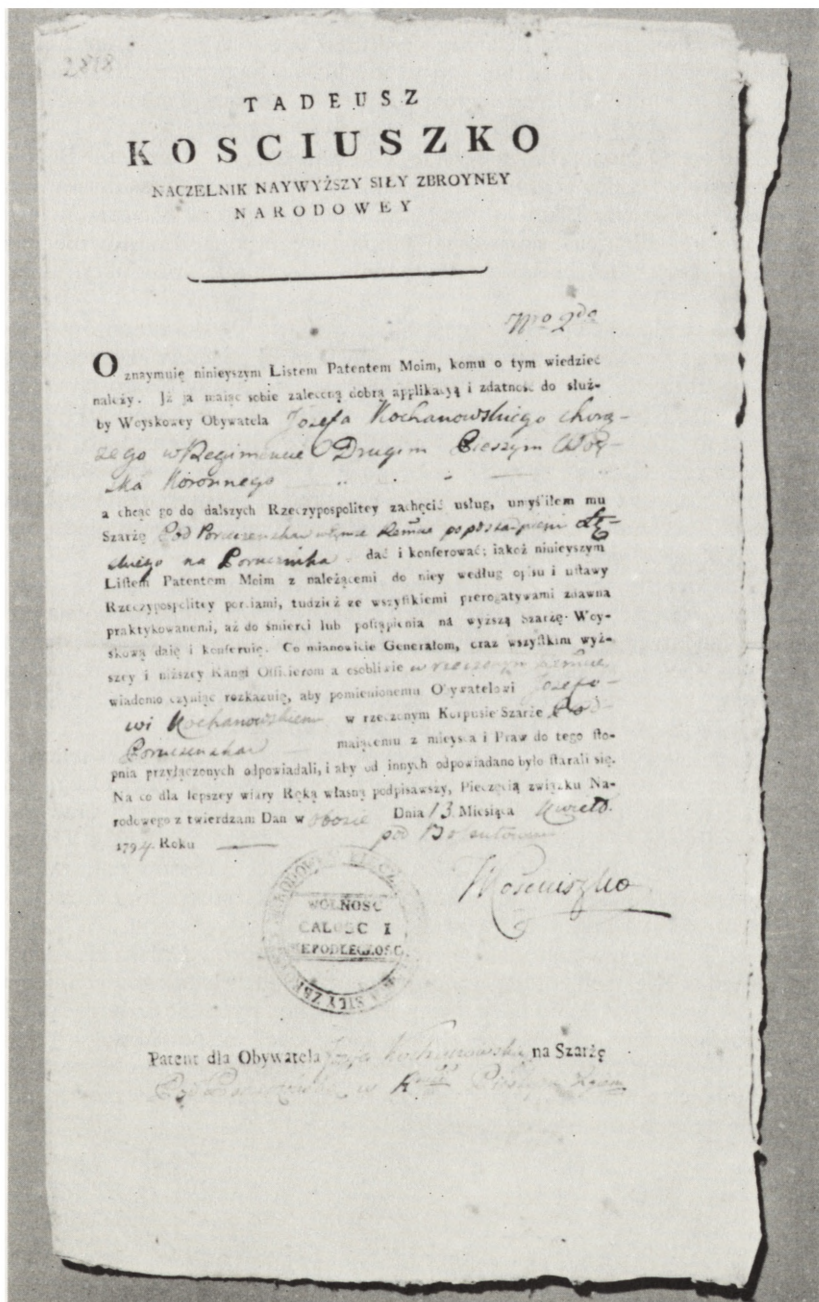
¹² Por. B. Gembarzewski *Rodowody pułków polskich i oddziałów równorzędnych od r. 1717 do r. 1831*. Warszawa 1925, s. 26—27.

¹³ M. Gumowski *Handbuch...*, s. 124; *Sfragistyka*, s. 259 i nn; *Tabele pieczęci. W: Powstanie styczniowe. Materiały i dokumenty: Dokumenty Komitetu Centralnego Narodowego i Rządu Narodowego 1862—1864*. Wrocław—Warszawa—Kraków 1968

Ryc. 5. Nominacja chorążego Antoniego Kubeckiego z pieczęcią Regimentarza Generalnego Pospolitego Ruszenia Rycerstwa Polskiego, wydana w Warszawie w 1813 r. Nr inw. MNKi/H/755

Ryc. 6. Patent Józefa Kochanowskiego z 1794 r. z pieczęcią Naczelnika Siły Zbrojnej Narodowej. Nr inw. MNKi/H/788

pieczętnym: „WOLNOŚĆ | CAŁOŚĆ | NIEPODLEGŁOŚĆ” na dokumencie poświadczającym stan służby Wincentego Leksińskiego z 1794 r. i nominacji Józefa Kochanowskiego w 2 Regimencie Pieszym także z 1794 r. Są to odciski tuszowe, okrągłe o średnicy 45 mm na dokumentach podpisanych przez Tadeusza Kościuszkę (MNKi/H/787, 788).

Z lat 1830—1831 pochodzą pieczęcie Obywatelskiego Komitetu Bezpieczeństwa Publicznego w województwie krakowskim, Komisji Województwa Krakowskiego, Dyrektora Fabryki Broni w Suchedniowie, Dyrektora Materiałów Artylerii i Komisji Rządowej. Pieczęcie powstania listopadowego pochodzą głównie ze zbioru korespondencji Huty Aleksandra w Białogonie, dotyczącej produkcji uzbrojenia (MNKi/H/1483—1531).

Pieczęcie powstania styczniowego znajdują się w zbiorze 19 dokumentów — awizacji „podatku jednorazowego ofiary narodowej” i pokwitowań składanych przez dowódców oddziałów powstańczych Tomaszowi Winnickiemu, dzierżawcy Niegosławic, za żywność, oporządzenie i broń od lipca 1863 do kwietnia 1864 r. (MNKi/H/3691/19)¹. Dobrze zachowały się odciski pieczęci Naczelnika Powiatu Olkuskiego, Naczelnika Powiatu Kieleckiego, Komisarza Pełnomocnego Województwa Krakowskiego, czy też Naczelnika Wojskowego Województwa Krakowskiego. Wspomniane pieczęcie to odciski tuszowe z herbami Polski i Litwy w dwudzielnej tarczy w polu pieczętnym lub Polski, Litwy i Rusi w tarczy trójdzielnej.

Pieczęcie niemieckich władz okupacyjnych. Jest to dość duży zespół pieczęci niemieckich z okresu II wojny światowej. Odnaleźć tu można pieczęcie kilku niemieckich urzędów i instytucji, jak choćby odcisk pieczęci Arbeitsamtu czy pieczęć miejską Kielc odbijaną na dokumentach z lat 1942 i 1943 oraz na kartkach żywnościowych, z dwujęzycznym napisem: „GENERAL GOVERNEMENT | STADT KIELCE | MIASTO KIELCE” (MNKi/H/2329/2).

Pieczęcie obce. Wśród pieczęci obcych występujących w niewielkiej liczbie spotkać można interesujący odcisk pieczęci Kanclerza Wielkiego Orderu Legii Honorowej z lat 50. XIX w., pieczęcie na paszportach państw zaborczych oraz pieczęcie pocztowe, z reguły słabo czytelne, na korespondencji z przelomu XIX i XX stulecia.

Odnotować należy także odciski pieczętno pochodzące z czasów najnowszych, po II wojnie światowej, należące do różnego rodzaju instytucji, organizacji, władz i urzędów państwowych oraz osób prywatnych.

Pieczęcie występujące w materiałach archiwalnych zbiorów Działu Historii Muzeum Narodowego w Kielcach zostały odnotowane na kartach katalogowych inwentarza naukowego. Zgromadzone do tej pory materiały powinny być stale wzbogacane innymi zabytkami sfragistycznymi w poszczególnych kategoriach eksponatów.

Ilość i różnorodność pieczęci w materiałach archiwalnych Działu Historii pozwala na wykorzystanie ich do badań sfragistycznych oraz jako materiał ilustracyjny do celów dydaktycznych i ekspozycyjnych.

¹⁴ Po upadku powstania styczniowego Niegosławice i Nawarzyce stały się własnością rosyjskiego gen. Ksawerego Czengierego, por. K. Urbański *Kielce w okresie powstania styczniowego*. „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” Kraków 1984 t. 13, s. 140.

SEALS IN THE ARCHIVES OF THE DEPARTMENT OF HISTORY
THE NATIONAL MUSEUM IN KIELCE

Seals in the archives of the Department of History, the National Museum in Kielce are not an independent collection. There are a few hundred seal impressions which have been kept together with documents for years in the Kielce Museum.

The seals are divided into several basic groups: personal municipal and self-government, organization and municipal institutions, craft, school, state and government, military, national insurrection seals, and besides the seal of the German authorities during World War II and foreign seals.

The oldest seal impression dates from the 15th century, and the collection completes with contemporary 20th century seals. As far as the seal material is concerned, most of the impressions are made in Indian ink, some in sealing-wax, and there are also dry-paper-wax seals. This collection can be used as a comparative material for sphragistic research, it can also serve for didactic purposes and for exhibitions.